

УДК 76.071.1(477)"19"Кульчицька
DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2024.4.4>

Кузьменко Ольга Іванівна,

студентка магістратури кафедри теорії та історії мистецтв
Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури
ORCID ID: 009-0002-8118-4421
olyakuzmenko91@gmail.com

СИМВОЛІКО-АЛЕГОРИЧНЕ ТРАКТУВАННЯ ОБРАЗІВ У ГРАФІЧНИХ ТВОРАХ ОЛЕНИ КУЛЬЧИЦЬКОЇ

В теперішній ситуації дуже гостро постає питання національної ідентичності та свідомості українського народу. Для усвідомлення власної унікальності необхідно глибоко досліджувати історичні постаті, які стануть фундаментом та прикладом для наслідування сучасних митців. Однією з таких прикладів є Олена Кульчицька – перша жінка – мисткиня, громадська діячка та викладачка з Галичини. Метою дослідження є проаналізувати графічні твори Олени Кульчицької, виявити домінуючі тематики в її творчості та описати їх символіко-алегоричне трактування. Методи дослідження. В основу дослідження покладено історичний, порівняльний та метод аналізу, які дали змогу не лише глибоко познайомити з розвитком творчості мисткині, але й позначити як її твори впливали на формування плеяди нових митців на початку ХХ ст.

***Результати дослідження.** Олену Кульчицьку по праву можна вважати справжнім мастодонтом графічного мистецтва України. Її вклад у відродження та повернення цього виду мистецтва неможливо переоцінити. У статті увагу приділено тематиці її творів: від «геніальної простоти» та зображення буденності життя, портретів митців, князів, королів, міфологічних героїв до алегоричного зображення зрізу стану суспільства, країни, народу та світу. Завдяки працьовитості та любові до мистецтва вона залишила після себе абсолютно унікальний творчий спадок, який став фундаментом для багатьох її сучасників, особливо це стосується графіки. **Висновки.** Значущість нашого дослідження полягає в аналізі графічних творів Олени Кульчицької, завдяки якому сміливо можна сказати, що символізм та алегоричне зображення являється не ситуативним, а є наслідком унікального уміння художниці сублімувати чутливий досвід в твори. Результати можуть бути використані для подальшого аналізу інших видів творів Олени Кульчицької та творів її послідовників.*

***Ключові слова:** Олена Кульчицька, графічні твори, символіко-алегоричний образ, героїзм, українське мистецтво ХХ століття.*

Kuzmenko Olha. SYMBOLIC AND ALLEGORICAL INTERPRETATION OF IMAGES IN THE GRAPHIC WORKS OF OLENA KULCHYTSKA

*In the current situation, the issue of national identity and consciousness of the Ukrainian people is very acute. In order to realize one's own uniqueness, it is necessary to deeply research historical figures, which will become the foundation and example for imitation of modern artists. One of such examples is Olena Kulchytska – the first woman – artist, public figure and teacher from Galicia. The purpose of the study is to analyze the graphics of Olena Kulchytska, to identify the dominant themes in her work and to describe their symbolic and allegorical interpretation. **Research methods.** The research is based on historical, comparative and analytical methods, which made it possible not only to get acquainted with the development of the artist's work in depth, but also how her works influenced the formation of a constellation of new artists at the beginning of the 20th century.*

***Research results.** Olena Kulchytska can rightly be considered a real mastodon of graphic art of Ukraine. Her contribution to the revival and return of this style cannot be overestimated. The article focuses on the theme of her works: from "genius simplicity" and depictions of everyday life, portraits of artists, princes, kings, and mythological heroes to the allegorical depiction of a cross-section of the state of society, the country, the people, and the world. Thanks to her hard work and love for art, she left behind a completely unique creative legacy, which became the foundation for many contemporaries of art, especially graphics. **Conclusions.** The significance of our research lies in the analysis of Olena Kulchytska's graphic works, thanks to which we can safely say that symbolism and allegorical images are not situational, but are the result of the artist's unique ability to sublimate sensitive experience into works. The results can be used for further analysis of other types of works by Olena Kulchytska and the works of her followers.*

***Key words:** Olena Kulchytska, graphic works, symbolic-allegorical image, heroism.*

Постановка проблеми. Незважаючи на значний внесок та залишений великий спадок від художниці Національному музею у Львові імені Андрея Шептицького, її творчі напрацювання досі належно не досліджувались. Невелика кількість книг загального характеру, огляди виставкових персональних статей в газетах та журналах та короткі біографічні статті недостатньо відображають глибину та масштабність таланту мисткині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі пошуку інформації авторка спіралась на роботи В. Поповича [1], О. Лагутенко [2], М. Пеньковської [3], Х. Саноцької [4], С. Гвоздевича [5], І. Сенів [6], які свого часу займались дослідженням окремих частин творчого шляху Олени Кульчицької.

Мета дослідження полягає в мистецькому аналізі основних груп символіко-алегоричних образів в графічних творах. Необхідно розглянути актуальні теми сьогодення, так як обставини, в яких творила мисткиня, можна перенести на сучасний період війни в Україні. Особливо вагомими є аспекти її унікального наслідування народним традиціям та вміння поєднати це з європейським новаторським стилем початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Олену Кульчицьку в свій час вважали великою новаторкою та прикладом української художниці з інтернаціональним баченням. Після навчання у Віденській художньо-промисловій школі вона назавжди закохалась в графіку. І цю любов вона підтримувала протягом всього життя. Саме вона повернула із забуття стародавні техніки друку (офорт, ксилографію), створила нові їх сенси та інтерпретації (кольорова та чорно-біла ліногравюра) [7].

В її ранніх роботах чітко просліджуються риси модерну. В чорно-білій роботі «Орання. На хліб насущний» вона робить акцент на порівнянні чорних та білих площин. Символічним в цій роботі є відображення фігур орачів на фоні зоранної землі, яка височіється до горизонту. Небо за рахунок чорних ліній вітру показане ліричним, а образ воронів в небі, які очікують на їжу, символізують ворогів, які будь-якої миті можуть прийти та забрати останнє зерно. Ця гравюра символі-

зує роздуми над ціллію людського існування та важливості праці в житті справжніх українців (рис. 1).

Рис. 1. Олена Кульчицька. Орання. На хліб насущний. 2013 [7]

Прямо протилежними творами по настрою є ранні кольорові роботи, які виконані в теплих тонах та викликають виключно життєрадісні асоціації. В кольорових роботах, таких як «Женці», «Жнива», «Весною в полі», «Пастушок», «Дитина з голубами», «Молодий гуцулик», помітно просліджуються нотки імпресіонізму та експресіонізму. Мисткиня використовує в цих роботах всього 5 кольорів: жовтий, червоний, синій, зелений та білий. В роботі «Женці» вся площа осяяна сонцем – жовтим ланом пшениці – образом життя, який оточує українських жінок за роботою. В своїх ранніх роботах вона приділяє велике значення образу жінки та землі як символу врожаю, плодovitості та даруванню життя. Також значне місце в її творчості займає тема материнства. В роботі «Гуцульська мати» Кульчицька зображає на фоні гірського пейзажу матір, яка тепло оберегає свою дитину. Дитина так само, як і мати вбрана дуже ошатно. Вона дуже детально передає на гравюрі розкішні вбрання: кептар, вишиту гуцульську сорочку та хустку. А гравюра «Сусідки», в якій кольоровими плямами відображені 2 жінки, які спілкуються через тин, своїм охристим кольором асоціюється з розписами космацьких писанок.

На зображенні автоекслібрису «Бджілка» Олена зобразила себе в образі бджілки-трудівниці, яка опиляє квітку – дерево життя, як алегоричний прообраз свого життя – абсолютної віддачі себе мистецтву [8]. Образ дерева життя в своїх творах та архітектурі також використовував Василь Кричевський – сучас-

ник Кульчицької, великий послідовник українського модерну. Воно є всепронизуючим образом світогляду багатьох народів, символізує не лише світобудову та родову спільноту, а і зв'язок світів та взаємодію людини та Бога (рис. 2).

Рис. 2. Олена Кульчицька. Автоекслібрис «Бджілка». 2013 [7]

Олена Кульчицька за допомогою своїх робіт популяризувала національно-патріотичні та просвітницькі ідеї. Тому символіко-алегоричний зміст ми можемо побачити в серіях її робіт, які були присвячені образам святих – Володимиру, Ользі, Борису та Глібу, Св. Юрію Зміборцю, архистратигу Михаїлу. У серії робіт «З історії княжих часів» художниця відтворює портрети найвизначніших князів Київської Русі, славетних державних діячів та сміливих воїнів. В цих роботах мисткиня повертається до пластичних засад давньої ксилографії та народної станкової гравюри. Особливої уваги потребує образ Ярослава Мудрого, якого мисткиня зобразила монументально на фоні Софії Київської. На чорному плащі, в який одягнений головний герой, було помічено цікаві образи: леви, які символізують силу та міць, хрест в колі – образ вірності християнським традиціям та ідеям (рис. 3).

Рис. 3. Олена Кульчицька. Ярослав Мудрий. 2013 [7]

Під час Першої та Другої світової війни в її роботах «На варті», «Страхіття війни», «За справедливість» дуже яскраво відображається тема лихоліття, образи героїзму, самопожертви, еміграції.

Під час Першої світової війни з'явилося Січове Стрілецтво як військова форма об'єднання українського народу до клона своєї національності. З перших днів довкола цього напрямку об'єдналися найкращі представники української інтелігенції – від письменників до мистецтвознавців.

Серед них була і Олена Кульчицька, яка дуже яскраво в своїх роботах відображала національний патріотизм, бажання народу боротися з ворогом за визволення власних територій. Її графічні твори тієї доби віддзеркалюють прагнення бути самостійними, а суворі лінії та штрихи відображають військовий настрій того часу. «Стрілецька кров» Кульчицької яскраво демонструє символізм героїчної боротьби Січового Стрілецтва. В самому центрі твору ми бачимо схиленого молодого стрільця, він поранений, з його грудей проростає виноградна лоза. Соковиті грона розташовані по всій площині. З його

рани крапає кров у чашу, яка має зображення тризуба – герба, а ще це образ сокола, який полює за рибою. Цю чашу тримають жіночі руки. В українському іконописі образ лози символізує євхаристійну жертву. Це означає, що кожен герой готовий пожертвувати собою заради свого народу та свого полку, який неодмінно переможе ворога (рис. 4).

Рис. 4. Олена Кульчицька. Стрілецька кров. 2013 [7]

Олена Кульчицька мала незламний характер та завжди вірила у краще. У 1919 році художницю разом з великою кількістю українських культурних діячів польська влада за проукраїнську позицію закрила на кілька місяців в таборі в Баранові. Але цей складний період лише загартував мисткиню і через 10 років після цієї трагедії вона створює ще один алегоричний твір – Тезей (рис. 5). Кульчицька по-новому інтерпретує античний міф, де герой Тезей, підіймаючи камінь знаходить символи державної влади – гетьманську булаву, лицарську шаблю та шолом. Крізь камінь проростає калина – символ нескореності волі і духу українців [9].

Задля підняття духу народу та возвеличення героїв, які боронять Україну, Олена Кульчицька створює абсолютно унікальні твори, – «В обороні богів», «Проти бурі», «Ікар», «Врятований», де постають в алегоричних образах герої творів українських міфологічних та біблійних історій.

Рис. 5. Олена Кульчицька. Тезей. 2013 [7]

Гравюра «В обороні богів» відображає сюжет захисту воїном-лучником кам'яної статуї бога Світовида – однієї з найдавніших язичницьких святинь українського народу. Світовид – це чотириликий Бог сучасного і майбутнього, Бог осіннього сонцевороту, який пильнує за тим, щоб на землі, у небі та підземному царстві діяли закони права. В українській міфології його вважали богом Світла Роду. Сила Світовида Вселенська є світлом мудрості, яка буття впорядковує. Тому він являє себе в родючості, врожаях, сонцем, зерном та битвами великими. Це образ того, як українські воїни будуть завжди захищати свою землю та святині від загарбників, а святиня буде оберігати їх (рис. 6).

Рис. 6 Олена Кульчицька. В обороні богів. 2013 [7]

Художниця звернулася до теми язичництва як до одного з етапів нашої тисячолітньої культури. Це свідчить про цілісне сприймання О. Кульчицької української культурної традиції, де на зміну давнім віруванням прийшло християнство з новою мораллю та іншим світобаченням. У цьому творі мисткиня концептуально осмислила і відтворила ідею боротьби, яка пронизує українську історію від давен і є показовою для міжвоєнної доби.

«Проти бурі» – експресивний твір, який є алегорією образу долі цілого покоління борців. Самотній подорожній зігнувся від бурі – невблаганної долі, яка йому випала, але при цьому рухається вперед. Попри будь-які обставини, зовнішні перешкоди – українець буде завжди рухатись вперед до своєї цілі. Саме цей твір неймовірно вразив сучасників Кульчицької дуже потужною внутрішньою силою.

Головні висновки та перспективи використання результатів дослідження. У статті

було звернено увагу на недостатньо глибинне дослідження не лише життєвого шляху, а і опису творів художниці. Весь її життєвий та творчий шлях просякнутий любов'ю до України, її культури, землі та народу. Можна відзначити особливу чутливість до будь-яких подій Олени Кульчицької. Завдяки цьому вмінню вона дуже влучно відображала стан суспільства в цілому та кожної окремої людини у творах на папері. Майже кожний графічний твір має свій символіко-алегоричний сенс та в кожному закодовано певні метафоричні образи. Авторкою було зроблено мистецтвознавчий аналіз окремих графічних робіт та надано образну їх інтепретацію. Але твори в інших видах мистецтва, такі як живопис, ужиткове мистецтво, робота з емаллю потребують подальшого глибинного дослідження. Ми повинні знати своїх митців, їх досліджувати, надихатись та створювати нові сучасні інтерпретації.

Література:

1. Попович В. Олена Кульчицька / В. Попович. Авангард. 1972. 367 с.
2. Лагутенко О. Grathein графіки: нариси з історії української графіки ХХ століття / О. Лагутенко. К., 2007. 168 с.
3. Пеньковська М. Олена Кульчицька / Жінка. 1935. № 9. с. 9.
4. Саноцька Х. Олена Кульчицька – березиня української культури / Народознавчі зошити (Львів). 2001. № 1. С. 30-37.
5. Гвоздевич С. Олена Кульчицька – етнограф і громадянин / Народознавчі зошити (Львів). 2001. № 1. С. 158-174.
6. Сенів І. Творчість Олени Львівни Кульчицької / І. Сенів. К., 1961. 176 с.
7. Олена Кульчицька (1877-1967). Графіка. Малярство. Ужиткове мистецтво : альбом-каталог. / Львів, Апріорі, 2013. 392 с. : іл.
8. Кульчицька О. Л., як художник-етнограф. Каталог виставки. Львів, 1953. 24 с.
9. Семчишин-Гузнер О. Штрих до творчого портрету О. Кульчицької / Народознавчі зошити (Львів). 2001. № 1. С. 49-58.

References:

1. Popovych, V. (1972). Olena Kulchytska / V. Popovych. Avanhard [Olena Kulchytska / V. Popovych. Vanguard] . 367 s. [in Ukrainian].
2. Lahutenko, O. (2007). Grathein hrafiky: narysy z istorii ukrainskoi hrafiky XX stolittia [Grathein graphics: essays on the history of Ukrainian graphics of the 20th century]. Kyiv 168 s. [in Ukrainian].
3. Penkovska, M. Olena Kulchytska / Zhinka [Olena Kulchytska / Woman]. 1935. № 9. s. 9 [in Ukrainian].
4. Sanotska, Kh. (2001). Olena Kulchytska – berehynia ukrainskoi kultury [Olena Kulchytska is a defender of Ukrainian culture]. Narodoznavchi zoshyty (Lviv). № 1. С. 30-37 [in Ukrainian].
5. Hvozdevych, S. (2001). Olena Kulchytska – etnograf i hromadianyn [Olena Kulchytska – ethnographer and citizen]. Narodoznavchi zoshyty (Lviv). № 1. С. 158-174 [in Ukrainian].
6. Seniv, I. (1961). Tvorchist Oleny Lvivny Kulchytskoi [The creativity of Olena Lvivna Kulchytska]. K., 176 s. [in Ukrainian].
7. Kulchytska, O. (1877-1967). (2013). Hrafika. Maliarstvo. Uzhytkove mystetstvo : albom-kataloh [Graphics. Painting. Applied art: catalog album]. Lviv, Apriori. 392 s. : il. [in Ukrainian].
8. Kulchytska, O. L. yak khudozhnyk-etnograf [O. L. Kulchytska, as an artist-ethnographer]. (1953). Kataloh vystavky. Lviv, 24 s. [in Ukrainian].
9. Semchishyn-Huzner, O. (2001). Shtrykh do tvorchoho portretu O. Kulchytskoi [A touch to the creative portrait of O. Kulchytska]. Narodoznavchi zoshyty (Lviv). № 1. С. 49-58 [in Ukrainian].